

ENCYCLOPAEDIA ISIDORIANA

Слободанка Пековић, *Исидорини ослонци*, „Академска књига”, Нови Сад
2009

*Ко је њај њисац који нема дара да зна
када је за нешто љрави или срећан моме-
наш, који дакле нема дара ни за живош?*

Исидора Секулић

Да ли је за писање о Исидори Секулић Слободанка Пековић, ауторка књиге *Исидорини ослонци*, одабрала срећан моменат? То је питање које бисмо могли поставити не само свима који науме да о нашој знаменитој списатељици састављају студије, већ и онима који, попут Лауре Барне или Љиљане Ђурђић, одлуче да је узму за главну јунакињу својих романа, тј. приповедака. Као одговор могла би послужити претпоставка теорије рецепције, по којој извесна дела и писци у извесним временским периодима, односно, књижевним правцима, бивају наново актуализовани. Исидора, о којој се последњих деценија доста писало и говорило, чија су се дела изнова приређивала и објављивала, никада није била занемарена од стране проучаваоца литературе. Поред неоспорних списатељских заслуга и могућности да се чита контексту модернистичког, па чак и авангардног контекста, Исидорин лик је готово редовно требало да надомести јаз у тумачењу литературе коју су, код нас, писале малобројне жене а подржавало и хвалило још мање критичара. Наведене околности иду у прилог нашем уверењу да стваралаштво ове ауторке није део оне баштине коју је требало извадити из мрака; пре би се могло говорити о смени интересовања за одређене њене текстове: последњих година, највише се пажње поклања *Сајушницима* и *Писмима из Норвешке*, коју деценију уназад читаатељску и критичарску пажњу привлачила је *Кроника ѡлаланачког ѓробља*. Новијим, пак, стратегијама читања, у првом реду имаголошкој и гинокритичкој, не мањка интересовање за Исидору Секулић.

Искусни тумач, какав Слободанка Пековић свакако јесте, лако уочава семантичка тежишта литературе, те их поставља у адекватан контекст. Девет Исидориних ослонаца, девет сазнајних, емоционално-когнитивних процеса спознаје стварности са којима Исидорини

текстови заснивају релацију, напосе, девет путоказа читаоцу Исидорином, побројано је у овој студији редом који није произвољан, али о којем би се дало полемисати.

Након предговора, насловљеног *За и против Исидоре Секулић*, који више подразумева сумирање вредносних судова о списатељици него што нуди модел ревалоризације и нови вредносни оквир, следи есеј *Исидора — жена интелектуалка*. Отварајући велику и данас веома актуелну тему распона између уметнице и жене, ауторка одлично уочава сву њену драматичност и стога, с правом, пореди положај Исидорин како у патријархалном друштву, тако и на литературном пољу, са Јеленом Димитријевић, Милицом Јанковић и Даницом Марковић, које као „савременице и жене са сличним судбинама могу својим животима и својим делима доста јасно да представе положај жене, посебно жене ствараоца и време у коме су живеле.” Борећи се са негативним вредносним судовима најпре Јована Скерлића, који ју је убројао у представнике учене, књишке и коначно, недовољно утилитарне књижевности у ратним годинама, а на самом крају њеног живота и Милована Ђиласа, који ју је својом „правоверношћу” и подозривошћу плашио, намећући јој поново вредносне судове који су били у колизији са њеним поимањем литературе, Исидора је, сматра Слободанка Пековић, утеху налазила у самотној издвојености, у позицији „субјективно оштећене личности”, која било због неразумевања или због неправде, „самоћом изузима себе из окружења.” Есеј је уједно панорамски преглед положаја жене, нарочито интелектуалке с почетка XX stoleћа, с посебним освртом на литерарне теме и тзв. *женске књиже* у српском, па и југословенском литерарном контексту.

Есеј *Исидора и искреност* усмерен је превасходно на есејистику и књижевну критику Исидоре Секулић. Пошто већ на самом почетку констатује да њене критике и прикази имају особеност да избегну критички суд, да избегавају одлуке којима се неко дело проглашава вредним или безвредним, па се тако ни у њима не могу пронаћи нека чврста становишта, ауторка за „полазну и везивну тачку” односа Исидориног према истини, моралу и религији, традицији и националном, узима искреност, а све се поткрепљује чињеницом да Исидора „оно што је писала, није жанровски одређивала већ је све сврстала ’у записе о стањима моје душе, забележена размишљања’.”

У правцу даљег књижевног портретисања Исидориног иде и есеј *Исидора и истина*, који се углавном бави наративним текстовима Исидоре Секулић, у првом реду *Кроником* и *Сајућницима*, у којима је, сматрамо, истина једна од ирелевантних категорија. И сама свесна могуће апорије у коју би њено даље инсистирање на утврђивању истине у лепој књижевности, ауторка констатује да је Исидора „оштру дистинкцију између фикционалног и нефикционалног, истине и лажи изградила схватањем да реалност — истина, без обзира на то да ли је објективна спољашња или субјективна унутрашња, чини јединствену,

заједничку, уметничку истину”, те да се у том контексту есеј посвећен Луиђију Пиранделу у којем Исидора фаворизује субјективност као мерило перципирања свих појава, могао тумачити као некакав стваралачки кредо, барем када је у питању однос према истини.

Једна од замки која вреба биографа, па и књижевног биографа, јесте идеализовање личности коју описује. Пренебрегавају се мане, за многе поступке налази се оправдање, све иде ка томе да се уместо биографије добије хагиографија. Слободанка Пековић је, захваљујући најпре одличном увиду у чињенично стање и у писану грађу, а потом и самој личности Исидоре Секулић која је остављала мало могућности за моралне прозивке (уколико, наравно, изузмемо оне Скерлићеве и Ђиласове), и коначно, ставом да је Исидора пре доследна себи и својим унутрашњим императивима него споља наметнутим моралним скрупулама, кодексима понашања итд., успела да пред читаоца своје књиге изнесе један пунокрван и пластичан лик. И сама свесна чињенице да књижевност, па и мисао о њој нису вођене начелима математичке прецизности, она је управо у овом, али и у потоњем есеју, *Исидора и сиромаштво*, пронашла одговарајуће аршине за свој биографистички приступ, мере које не иду у правцу глорификације, али ни непотребног сензационализма и отварања некаких ванкњижевних тема. Превасходно фокусирана на текстове, у које, сходно опасци Јурија Тињанова да писмо у одређеним књижевним правцима може постати књижевна чињеница, укључује и богату преписку Исидорину, она је записала: „Отворен и затворен простор, јавно и интимно, сиромашно и богато, биле су сфере које су се сударале како у Исидорином животу тако и у њеној књижевности.” Стоички мудра и трпељива, Исидора је на сиромаштво гледала готово као на део своје личности, не прихватајући никакву материјалну помоћ, изузев оне која би јој помогла у списатељском позиву, а Слободанка Пековић је низом и добрим одабиром илустративних биографских података успела да тај кодекс части, морал, религију и однос према материјалним добрима, уверљиво предочи. Надахнуто и срдано, она ће, као и многи проучаваоци књижевности подстакнути Скерлићевим негативним оценама, у огледу *Исидора и национално*, наводећи Исидорине ставове, поступке, записе, коначно и одломке из путописа, показати како она није била нимало анационалан писац. Не занемарујући ни Исидорино дивљење одређеним градовима, регијама, навикама и обичајима становника њој удаљених предела које је походила, а високо вреднујући способност врсног путописца да пореди своје и туђе, да путопис натопи не само информативном и исцрпном, већ и поучном компонентом, ауторка закључује да је „она имала потпуну свест о својој припадности малом народу, али није имала никакав комплекс према Европи.”

Путописном књижевношћу бави се и последњи есеј у књизи, назван *Исидора и њушовања*. Поредићи Дучићев, лирски натопљен и на императиву субјективног доживљаја заснован путопис, ауторка ће

закључити да су *Писма из Норвешке* и *Балкан* нешто ублажена варијанта Дучићевог схватања о личном. За Исидору путовања су у исти мах била и „субверзиван поход на идеју о посебности једног народа и једног мишљења, побијање веровања о супериорности других”, али и „метафора спознаје себе и других, провера стеченог искуства, те, коначно, испољавање књижевне вештине”. Теоријске претпоставке, експлициране прецизним жанровским одређењем путописа и нијансираним значењским импликацијама термина *йисмо*, имаголошки оквир есеја, али и компаративни потенцијал Исидориних путописних текстова (поред Дучићевих, предмет поређења су и путописи других писаца, у првом реду Јелене Димитријевић) сврставају овај есеј у најбоље странице књиге *Исидорини ослонци*.

Објективан и отворен однос према традицији, књижевној, националној, напосе, светској, последица промишљања Исидорине учености и већ поменуте књишке литературе списатељице несвакидашње ерудиције, начитаности и искуства стеченог у додиру са различитостима, истаћи ће есеј *Исидора и традиција*. Иако није, попут многих других писаца, у усменом предању видела претекст и инспирацију за даље уметничке обраде, Исидора је у њему препознавала драгоценост и сигнификацију националне посебности, за које је имала само речи дивљења. Констатујући да су се, разуђеним жанровским, чак и нестабилним елементима епског рода (приметан уплив лирског дискурса, одсуство радње, крајња субјективизација гласа и перспективе итд.) *Сајућници* обрушили о традиционалне моделе приповедања, ауторкини коментари крећу се, овде и током целе књиге, више у правцу зазивања тезе о искрености говора, а мање и стидљивије, на велику жалост, у смеру истицања радикалног одбацивања диктата затворене структуре, односно (снажније но у потоњим књижевним текстовима И. Секулић) ка именовању модернистичко-авангардног обрасца приповедања.

У есеју *Исидора и град* проучава се дихотомија град-село, а пажња је усмерена на *Сајућнике* и *Зайисе о Београду*. Опозиција рурално-урбано посматраће се и из перспективе модерне литературе, као отклон од реалистичке прозне продукције. Веома ретко, нажалост, помиње се паланка, та ничеанска метафора наглог губитка слободе, простор детаљно и често приказиван у новелама и роману *Бакон Богородичине цркве*.

Да ли би тематско-мотивским целинама у овој књизи могли да придодемо квалификацију да су заступљене у правом, тј. срећном моменту? Уколико погледамо наслове поглавља, којима одговара девет великих и, када је о Исидори Секулић реч, свакако незаобилазних тема, могли бисмо закључити да су оне у већој или мањој мери обухваћене у досадашњој литератури о Исидори. Међутим, Слободанка Пековић је не само објединила резултате проучаваоца Исидориног прозног дискурса, те сведочанства Исидориних савременика и познани-

ка, већ је и настојала да сопственим тумачењима и аргументованим судовима, а нарочито укључивањем новијих, страних и домаћих теоријских студија, надогради досадашњу „исидорологију” у српској књижевности. Комбинујући биографски дискурс са теоријским, књижевноисторијским, па и културолошким знањем и компетенцијом иностраног истраживача, ауторка је, остајући у свом, модернистичком забрану (студије *Српска проза почетком XX века*, *Књижевно дело Вељка Милићевића*, *Основни појмови модерне*), антиципирала теоријски и методолошки разноврстан, нови појмовник, чак енциклопедију поетичких термина једне књижевнице. За такво, упутницама или линковима богато издање, моменат је срећан.

Драѓана БЕЛЕСЛИЈИН